

καὶ ἤθελε νὰ τὰς κατασπαράξῃ· ἐτρολλάθη καὶ ἤρχισε νὰ φωνάζῃ ζητῶν βοήθειαν, ἕως ὅτου ἐξέλιπεν ἡ φωνή του.

Καὶ ἀνεγείρας τὴν κεφαλὴν, παρετήρησε τὴν μακρὰν καὶ πένθιμον ὁδόν. Ἐνθυμήθη ὅτι, πολλὰ ἔτη πρὶν, δυστυχῆς τις ἄνευ στέγης εὐρέθη εἰς τινὰ μεμονωμένῃ γωνίᾳ, ἀκονίζων ἐσκωριασμένην μάχαιραν ὅπως τὴν βυθίσῃ εἰς τὴν καρδίαν του, προτιμῶν τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν πλάνητα καὶ τεταραγμένον βίον. Καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἀπεφάσισε τὴν νὰ πράξῃ· τὰ μέλη του ἀνέλαβον νέαν δύναμιν· ἔφυγεν ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἔκειτο καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τὸν ποταμόν. Ἐζάρωσε εἰς τινὰ γωνίαν καὶ οὔτε σχεδὸν ἀνέπνεεν ὅσον νὰ περάσῃ ἢ περιπολίᾳ· ποτὲ καρδία φυλακισμένου δὲν ἔπαλλε ἐλπίζουσα ἐλευθερίαν καὶ ζῶν, ὅσον ἡ καρδίκα τοῦ ταλαιπώρου ἐκείνου προσδοκῶσα τὸν θάνατον.

Ἡ περιπολία ἐπέρασε χωρὶς νὰ τὸν παρατηρήσῃ· μόλις δὲ ἔπαυσε ἀντηχῶν ὁ κρότος τῶν βημάτων της, καὶ πλησίασας ἀταράχως εἰς τὴν ἄκραν τῆς γεφύρας, ἐστάθη ὄρθιος.

Τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἔβρεχε τοὺς πόδας του· ἡ βροχὴ εἶχε παύσει, ὁ ἄνεμος εἶχε πέσει, καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην ὅλα ἦσαν ἥρεμα, καὶ τόσον ἥρεμα, ὥστε καὶ ὁ ἐλάχιστος ἤχος, καὶ ὁ φλοῖσθος τοῦ ὕδατος ἔφθανεν εἰς τὰς ἀκοάς του.

Τὸ ρεῦμα κατέβαιναν ἄτονον καὶ ἀργόν· φανταστικὰ πρόσωπα ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος καὶ τὸν ἔνευον νὰ πλησιάσῃ· ὀφθαλμοὶ φοβεροὶ ἐξήρχοντο ἄνω τοῦ ὕδατος, ἠτένιζον αὐτὸν, ἐφαίνοντο περιγελῶντες τοὺς δισταγμούς του, ἐνῶ βαθὺς ψιθυρισμὸς τὸν ἐβίαζεν εἰς τὰ ἐμπρός. Ὁπισθοδρόμησεν ὀλίγον, ἤτοιμάσθη, ἐπήδησε μετ' ἀπελπισίας καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸν ποταμόν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέβη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν· πλὴν ὅποια μεταβολὴ λογισμῶν καὶ αἰσθημάτων ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ διαστήματι! «Ζωὴ, ζωὴ, ἔλεγε, καὶ λησμονῶ καὶ πτωχείαν καὶ πείναν καὶ γύμνωσιν, ὅλα τὰ προτιμῶ ἀπὸ τὸν θάνατον» καὶ ἠγωνίζετο καὶ ἐπάλαιε πρὸς τὸ ὕδωρ, καὶ ἐξέπεμπε φωνὰς ἀγωνίας καὶ τρόμου.

Ἡ ἀκτὴ ἦτο πλησίον του καὶ ἐδύνατο νὰ τὴν φθάσῃ· ἐδύνατο νὰ τεινῇ τὴν χεῖρα πρὸς αὐτήν καὶ νὰ σωθῇ· ἀλλὰ τὸ ρεῦμα τὸν παρέσυρεν. Ἀνέβη δὲ καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν παλαιῶν, καὶ εἶδε καθαρὰ τὰ πλοῖα, τὰ φῶτα, τὰς γεφύρας, τὰ νέφη· ὅλα ὅμως ἐπέρασαν μετὰ σπουδῆς· ἐβυθίσθη καὶ πάλιν, καὶ πάλιν ἀνέβη. Φλόγες ἀνέβαινον ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐσπινθήριζον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, ἐνῶ τὸ ὕδωρ ἐβόμβει εἰς τὰς ἀκοάς του καὶ τὸν κατεζάλιζε μὲ τρομεροὺς γογγυσμούς.

Γ'

Μετὰ μίαν ἐβδομάδα σῶμα ἄμορφον καὶ ἐξωγ-

κωμένον ἐξεβράσθη εἰς τὴν ἀκτὴν· μὴ ἀναγνωρισθὲν δὲ παρ' οὐδενός, καὶ οὐδενός πενθήσαντος, μετεκομίσθη εἰς τὸν τάφον, ὅπου ἔγινε σκληκόβρωτον χωρὶς ν' ἀφήσῃ μνήμην, ἀλλ' οὔτε θλίψιν.

ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Συνήκια· ἐδὲ σελ. 57.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Τὰ χωρία ἐν Ἐρζεγοβινῇ ὁμοιάζουσι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν πρὸς τὰ τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Οἰκίαι τινὲς ἀποτελοῦσιν ὁμάδα ἐπὶ τῆς κλιτύος ὄρους, ἄλλαι τούναντιον, ἂν καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ἀπέχουσιν ἐπὶ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἶναι ἐκ πετρῶν ἐπιτεθειμένων ξηρῶς τῆς μιᾶς ἐπὶ τῆς ἄλλης ἄνευ ἀσθέστου. Ἡ ὄροφὴ αὐτῶν εἶναι ἐκ καλάμων ἢ πλακῶν λιθίνων, σπανιώτατα δὲ ἐκ σανίδων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ οἰκίαι ἔχουσιν ἐν μόνον δωμάτιον, ἐν τούτῳ δὲ ζῶσιν ἅπαντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἄρρενα, θήλεα, νέοι, γέροντες, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὰ οἰκιακὰ ζῶα. Ἐὰν τὸ ἔδαφος ἦναι καλλιεργήσιμον, ὁ κῆπος ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον στοιχεῖον ἐκάστου οἰκήματος. Αἱ μεμονωμένα οἰκίαι φέρουσι συνήθως ἰδιαίτερον ὄνομα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὄροπεδίων καὶ ἐν ταῖς κοιλάσι συλλαμβάνονται διὰ περιληπτικῆς ὀνομασίας.

ὑπὸ διοικητικὴν ἐποψιν ἡ Ἐρζεγοβινῇ ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (σαντζιάκιον), ὑπαγομένην ἀμέσως ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν (βαλῆν) τοῦ βιλαετίου τῆς Βοσνίας, τὸν ἐδρεύοντα ἐν Σεραγέβῳ. Διαίρεται εἰς 11 ὑποδιοικήσεις (καζάς), αἵτινες εἶναι ἡ Μοστάρ, Κονίτζα, Λιουβούσκα, Νεβεσίνα, Φεότσα, Γάτζκο, Στόλατζ, Νίξιχ, Πίβα, Τρεβίνα, Βιλέκ. Ἄπασαι αἱ ὑποδιοικήσεις αὗται ὑπάγονται ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς ἐνὸς μουτσαρίφ, διοικεῖται δὲ ἐκάστη ὑπὸ ἐνὸς ὑποδιοικητοῦ (καϊμακάμ).

ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

Μοστάρ. Ἄλλοτε βωμαϊκὸν στρατόπεδον, τὴν σήμερον δὲ πολεμικὴ πᾶσις πρωτεύουσα τοῦ πασσαλικίου καὶ καθέδρα τῶν πολιτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν τῆς χώρας· κεῖται ἐπὶ τινος ἐπιμήκουσ ῥάχους περιστοιχισμένη ὑπὸ βράχων, ἐν μέσῳ δύο κοιλάδων περιβεβηχομένη ἀμφοτέρων ὑπὸ τοῦ Ναρέντα· ἔχει κατοίκους 25,000 καὶ παρέχει παντὸς εἶδους προμήθειαν διὰ στρατεύματα. Ἡ πολιτικὴ διοίκησις ἐκπροσωπεῖται ὑφ' ἐνὸς μουτσαρίφ ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἅπασαν τὴν πολιτικὴν ὑπαλληλίαν. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἔχουσιν ἐν αὐτῇ ὑποπρόξενον, ἡ Αὐστρία ἔχει πρόξενον. Οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων εἶναι μωαμεθανοί.

Κονίτζα. Τόπος διαβάσεως συνδέων τὴν Βοσνίαν πρὸς τὴν Ἑρζεγοβίνην καὶ ἔχων ὠραίαν γέφυραν ἐκ πέτρας. Τὸ κλίμα εἶναι δριμύ τὸν χειμῶνά, ἀλλ' ὑπομειδιῶν διὰ πρασιῶν τὸ θέρος. Ἡ περὶ αὐτὴν χώρα εἶναι ἡ ἀπορωτάτη τῆς Ἑρζεγοβίνης, καὶ ἡ ὀλιγώτερον κατοικημένη. Φότσα, κειμένη ἐνθα τὸ ποτάμιον Τσεοτίνα, συνεννοῦται μετὰ τοῦ Δρίνα ἔχουσα ἀπόλυτον ὕψος 6,000 ποδῶν. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὀνομαστή ἐπὶ μαχαιοποιεῖα· ἐν αὐτῇ κατασκευάζονται ὅπλα τῆς χειρὸς καὶ τοῦ πυρὸς τιμώμενα καθ' ὅλην τὴν διοίκησιν τῆς Βοσνίας. Κατοίκους ἔχει 40,000, ὧν οἱ πλείστοι εἶναι μωαμεθανοί.

Λιουβούσα, πόλις ἔχουσα ἀρχαῖον φρούριον καλῶς ὁπωςοῦν διατηρούμενον. Τῶν κατοίκων οἱ πλείστοι εἶναι καθολικοί, τὸ κλίμα πυρετώδες, ἰδίως πρὸς τὴν Γαβέλλαν, ὅπου τὰ στάσιμα ὕδατα τοῦ Ναρέντα ἀναδίδουσι μιάσματα ἐπικίνδυνα.

Νεβεσίνη, χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς εἰσόδου πεδιάδος ἀρκούντως ἐκτεταμένης.

Στόλατζ. Οἱ καθολικοὶ ἐν αὐτῇ εἶναι ἴσοι πρὸς τοὺς μωαμεθανούς.

Γάτζκο. Οἱ κάτοικοι εἶναι μωαμεθανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ πεδιάς τοῦ Γάτζκο εἶναι ἀξία λόγου διὰ τὸ πλάτος αὐτῆς καὶ τὴν στρατηγικὴν ἀξίαν· αὕτη ἄγει πράγματι διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Δόνγα εἰς Νίξιχ, σπουδαιοτάτην τουρκικὴν ὄχυρὰν θέσιν ἐπὶ τῶν ὁρέων τοῦ Μαυροβουνίου. Τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα καθ' ἔτος σχηματίζουσιν ἐν αὐτῇ στρατόπεδον πρὸς ἐνόπλους διαδρομὰς καὶ ἀσκήσεις.

Νίξιχ, πόλις ὄχυρὰ καὶ μεγάλης ἀξίας καὶ ἡ ὅποια εἶναι διὰ τὴν Ἑρζεγοβίνην ὅτι τὸ Βέλφορτ διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἐχει κατοίκους 2,000, ὧν οἱ περισσότεροι εἶναι ὀρθόδοξοι. Ἡ πόλις περικυλοῦται ὑπὸ τείχους ἐκ πέτρας, ἑνὸς μέτρου καὶ $\frac{5}{100}$ πάχους καὶ ἑπτὰ μέτρων καὶ $\frac{5}{100}$ ὕψους, ἔχοντος μασγάλια διὰ τὰς βολὰς τῶν πεζῶν καὶ ἰκρία διὰ τὰς βολὰς τῶν πυροβόλων. Ἡ ἐξόπλις τῶν φρουρίων συνίσταται ἐκ 12 μέχρι 19 πυροβόλων καλῶς διατηρουμένων, δύνανται δὲ νὰ περιλάβωσι 800 ἀνδρῶν φρουρᾶν, ἥτις ὅμως μετὰ τῆς ἀκροπόλεως, κειμένης πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τοῦ ἐρυμνοῦ στρατοπέδου τῆς Κούλας δύναται νὰ ἀνέλθῃ καὶ μέχρι 2,500 ἀνδρῶν. Ἡ τοποθεσία τοῦ Νίξιχ ἀποφράσσει τὰς δύο ὁδοὺς αἵτινες φέρουσιν εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἀποτελεῖ ὀρμητήριον ἐπιθετικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς χώρας ταύτης.

Τρεβλίη, πόλις κειμένη ἐντὸς εὐφόρου λεκάνης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Κλικάνια, ὑπερασπίζεται ὑπὸ φρουρίου, συνισταμένου ἐκ τείχους μετ' ἐπάλλξεων κατὰ τὸ ἡμισυ κατερειπωμένων, περιστοιχουμένου ὑπὸ πύργων, καὶ τοῦ ὁποίου οἱ πῶδες βρέχονται ὑπὸ τοῦ ὀμωνύμου ποταμοῦ.

Ἡ περιοχή αὐτοῦ ἀποτελεῖ μὴ κανονικὸν τετράγωνον ἐκ 300 μέχρι 500 βημάτων μήκους περίπου, καὶ περιλαμβάνει καὶ ἰκρία τινὰ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναπαύονται ἐσκωριασμένα τινὰ πυροβόλα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνευ ἐρείσματος· περιβάλλεται δὲ ὑπὸ τάφρου πλατείας καὶ βαθείας, πλήρους ὕδατων τοῦ ποταμοῦ τῆς Τρεβλίνης. Ἄλλ' αὕτη κρατεῖται ὑπὸ τοῦ κύκλω βουνοῦ, καὶ οὐδ' ἐπὶ δύο ὥρας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιστῆ πρὸς ἐχθρικὸν στρατόν, ἔχοντα καὶ ἐλαφρὰ ὄρεινὰ πυροβόλα μόνον. Ἡ Τρεβλίη ἔχει ἐν τούτοις ἀξίαν στρατιωτικὴν ἀναμφισβήτητον, καθότι ἀποφράσσει τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Μαυροβούνιον καὶ Σουττορίαν. Ἡ ἀληθὴς φρουρὰ τοῦ φρουρίου τούτου δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς 1,500 μέχρι 2,000 ἀνδρῶν.

ΦΡΟΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΟΛΙΑ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ

Τὸ Κλοβὺκ ἀποφράσσει τὸ συνώνυμον στενὸν τοῦ Μαυροβουνίου· ἀλλ' εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ὑψηλὸν καὶ μόλις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἰδίαν ἄμυναν. Τὰ περιπόλια χρησιμεύουσι πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν, κοιλάδων καὶ ποταμῶν. Τὰ ἀξιολογώτατα τούτων εἶναι τὸ Δυρίνκι ἐν Νίξιχ, τὸ Δριένο καὶ τὸ Ζαρίνα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ραγούζης, τὸ Κυρίτο, Ἄρσταζ κλπ. Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ δύο φυλακεία πυργοειδῆ, ἔχοντα ἐπίπεδον διατετριπημένον ὑπὸ ἐπάλλξεων καὶ ἐν πάτωμα χρησιμεῦον ὡς σταθμός. Ἐν ὥρᾳ εἰρήνης ἡ τουρκικὴ φρουρὰ εἶναι εὐάριθμος ἐν Ἑρζεγοβίνῃ. Τὰ φυλακεία ταῦτα δὲν κατέχονται παρ' οὐδενός· χρησιμεύουσι δὲ ὡς καταφύγιον εἰς τοὺς ποιμένας, οἵτινες βόσκουσι τὰ ποιμνία αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη.

ΜΕΣΑ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ἐν Ἑρζεγοβίνῃ αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας, αἵτινες τιμῶνται διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν μεγάλων ὁδῶν, κυρίως εἰπεῖν εἶναι ἀτραποὶ ἐφ' ὧν δυσκόλως καὶ ἐπιπόνως πορεύεται τις· οὐδεμία δὲ αὐτῶν εἶναι ἀμαξιτή. Ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀσχολεῖται νὰ κατασκευάσῃ μεγάλην ὁδὸν μεταξὺ Κονίτζας καὶ Μοστάρ, κατὰ μῆκος τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ναρέντα καὶ ἐπεκτεινομένην ἀπὸ τῆς Μοστάρ εἰς τὸ Μέτκοβιτς, πρὸς τὰ νοτιανατολικά ὄρια τῆς Δαλματίας. Ἀλλὰ τὸ ἔργον πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ τελειώσῃ· ἡ ὁδὸς ἐτελείωσε καὶ εἶναι καλῶς κεχαραγμένη καὶ στερεὰ ἀπὸ τῆς Μοστάρ εἰς Ζαβλανίτζαν, ἀλλὰ ἀκόμη εἶναι ἀτελής ἢ ἀπὸ Ζαβλανίτζαν εἰς Κόνιτζαν, αἱ δὲ σιδηραὶ γέφυραι αἵτινες ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῶσιν ἐν Ζαβλανίτζα καὶ Κονίτζα πρὸς διάβασιν τοῦ Ναρέντα μένουσιν ἀκόμη ἐν ἀποθήκῃ τῆς Μοστάρ.

Αἱ μόναι ἀξίαι μναίαι ὁδοὶ συγκοινωνίας εἶναι αἱ συνδέουσαι τὴν Μοστάρ μετὰ τῆς Λιουβούσας, Νεβεσίνης, Στόλατζ, Κονίτζης, Τρεβλίνης, Νίξιχ· ἀλλ' αὗται εἶναι ὁδοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον

και ἦττον σκολιαί, κλίσεως λίαν κατωφερούς, ἀδιάβατοι εἰς ἀμάξας. Ἄπασαι αἱ λοιπαὶ ὁδοί, ὡς ἡ τῆς Τρεβίνης πρὸς Σουττορίαν, τοῦ Ζύβκι πρὸς τὸ Βίλεκ, τοῦ Νίξιχ πρὸς Πίβαν καὶ Βίλεκ κτλ. εἶναι μόνον ἀτραποί. Αἱ ἀμάξαι δύνανται ἀληθῶς νὰ διατρέξωσι τὴν πεδιάδα τοῦ Βίχτσε μεταξὺ Μοστάρ, Βουνά καὶ Βλαγάι, τὴν νέαν ὁδὸν μεταξὺ Μοστάρ καὶ Βάλια καὶ ἀπὸ Τρεβίνης πρὸς τὰ αὐστριακὰ μεθόρια. Ἄλλ' ἀλαχοῦ μόνον εἰς τοὺς ἵππους εἶναι προσίται αἱ ὁδοί. Πολλάκις αἱ ἀτραποὶ αὐταὶ συστενοῦνται μεταξὺ βράχων ἀποκρήμων. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις, στρατευμά τι ὀδοιποροῦν ἀναγκάζεται νὰ διασχισθῇ εἰς πολλὰς μοῖρας καὶ νὰ χωρῇ ἐπὶ στίχου ἢ μίᾳ κατόπιν τῆς ἄλλης· αἱ ἡμίονοι, τὰ σκευόφρα καὶ οἱ μικροὶ τουρκικοὶ ἵπποι εἶναι τὰ μόνα δυνατὰ μέσα διαμετακομίσεως. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, μικροὶ τὸ μέγεθος καὶ στρογγύλοι, ἔχουσι στερεοτάτους πόδας διὰ τὰ ὄρη, φέρουσι δὲ 120 ἕως 130 χιλιόγραμμα.

Ἡμεγάλη στρατηγικὴ ἀρτηρία κατὰ μῆκος τοῦ Ναρέντα καὶ συγκοινωνοῦσα τὴν Μοστάρ πρὸς τὸ Σεραβέγο διὰ τῆς Κονίτζας, τελευτᾷ εἰς ἀτραπὸν εἰς Μότκοβιτς καὶ συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην αὐστριακὴν ὁδὸν, ἣτις διατρέχει κατὰ μῆκος τὴν παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης. Κατὰ διεθνή τινὰ συνθήκην ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν δίοδον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ τουρκικῶν πολεμοφοδίων. Οὐδὲν ἦττον ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἡ αὐστρουγγρικὴ κυβέρνησις ἐπέτρεψε τὴν δίοδον διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ζῶων σκευοφόρων, κομιζόντων τροφάς, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ μὴ συνοδεύωνται ὑπὸ τούρκων στρατιωτῶν ἢ συνοδία δὲν προχωρεῖ εἰμὴ μέχρι τῶν ὄριων καὶ παραδίδωσι τὴν σιταγωγίαν εἰς χεῖρας τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἀναλαμβάνουσι τοὐντεῦθεν τὴν συνοδίαν αὐτῆς, καὶ τὴν ὅποιαν ἀναβιβάζουσι διὰ στενῆς ἀτραποῦ ἀπὸ Νεοῦμ εἰς Στόλατζ, ὅπως ἐντεῦθεν εὐρωσιν ὁδοὺς βατοτέρας.

Ἡ μόνη ὁδὸς ἐφ' ἧς διατηρεῖ τὸ κράτος ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν ἄνευ διαμέσεων γραφείων εἶναι ἡ ἀπὸ Μοστάρ εἰς Σεραβέβο· ἀπὸ Μοστάρ εἰς Μότκοβιτς δὲν ὑπάρχει τουρκικὴ ὑπηρεσία, ἀλλ' οἱ πρόξενοι ἀποστέλλουσι ταχυδρόμους μέχρι τοῦ Μότκοβιτς.

Ὑπάρχουσι τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ ἐπὶ τῶν ὁδῶν τοῦ Σεραβέβο εἰς Μοστάρ καὶ Μότκοβιτς, ἀπὸ Νεβεσίγης εἰς Γάτσχο καὶ Νίξιχ, καὶ ἀπὸ Στόλατζ εἰς Τρεβίνην.

Ὑπὸ τὴν ἐποψιν στρατοῦ ἐν πολέμῳ ἡ χώρα παρέχει ὀλίγους πόρους. Καὶ ἐν ὥρᾳ εἰρήνης τὰ ἐν Ἑρζεγοβίνῃ στρατεύματα τὰς προμηθείας αὐτῶν λαμβάνουσι διὰ τῶν ποταμῶν. Ἐν πολέμῳ ὁ τρόπος οὗτος τῆς διαμετακομίσεως δὲν εἶναι ἐπαρκής, μακρὰ δὲ συστοιχίαι

σκευοφόρων ζῶων ἀναγκάζονται νὰ ἀναρριχῶνται μακρὰς ἀτραποὺς ἀποκρήμων καὶ ἀποτόμους. Προσθετέον ὅτι κατὰ τὰ μεγάλα κούματα ἡ ἔλλειψις ὕδατος καθιστᾷ τοιούτου εἰδους διαμετακομίσεις δυσκόλους, ἐὰν μὴ ἀδυνατούς. Ὅπως ἀποφύγῃ τὴν δυσχέρειαν ταύτην φρούρια καὶ περιπόλια, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ καταλύματα τῶν σταθμῶν, ἔχουσι δεξιμένας περιλαμβανούσας ἱκανὸν ὕδωρ πρὸς πόσιν, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ξηρασίας καὶ διὰ πολλὰς ἐβδομάδας, τῶν συνοδιῶν καὶ τῶν σκευοφόρων ζῶων, ὡς καὶ τῆς φρουρᾶς.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ἡ Ἑρζεγοβίνῃ διοικεῖται ὡς ἐρρέθη ἤδη ὑπὸ πολιτικοῦ διοικητοῦ, τοῦ μουτεσαρίφ καλουμένου, ἐδρεύοντος ἐν Μοστάρ. Οὗτος διορίζεται ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσεως, ἀλλ' ἴσταται ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ (βαλῆ) τῆς Βοσνίας, εἰς ὃν ἀναφέρει περὶ τῆς ὅλης διοικήσεως καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῆς περιφερείας αὐτοῦ. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἔχει τοὺς καίμακὰμ δώδεκα ὑποδιοικήσεων (καζᾶς) τῆς ἐπαρχίας.

Ἡ Διεύθυνσις τῶν τηλεγράφων καὶ ταχυδρομείων ἔχει κεντρικὸν γραφεῖον ἐν Μοστάρ καὶ ὑποκαταστήματα ἐν Τρεβίνῃ, Γάτζχο, Βίλεκ, Νίξιχ καὶ Φότσα. Τὰ ταχυδρομεία ἠνώθησαν πρὸ ἔτους μετὰ τοῦ τηλεγράφου.

Παρὰ τὰς διαφορὰς ταύτας ὑπηρεσίας ὑπάρχει τὸ σῶμα τῶν χωροφυλάκων (ζαπτιές), οἵτινες διαβιβάζουσι τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, φροντίζουσι περὶ τῆς δημοσίας ασφαλείας καὶ ὅπως δίδωσι κύρος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς ἐδρεύει ἐν Μοστάρ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Τὰ ἐν Ἑρζεγοβίνῃ στρατεύματα ἀποτελοῦσιν ἐν σύνταγμα ὑπαγόμενον ὑπὸ τὸ ἀρχηγεῖον τῆς Βοσνίας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πάλιν μέρος τοῦ 6' σώματος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐδρεύοντος ἐν Μοναστηρίῳ. Ὑπὸκεινται δὲ εἰς τὰς διαταγὰς συνταγματάρχου ἐδρεύοντος ἐν Μοστάρ. Οὗτος βοηθεῖται ὑπὸ στρατιωτικοῦ συμβουλίου, παρὰ τοῦ ὁποίου προέρχονται αἱ διαταγαὶ περὶ κινήσεων τῶν στρατευμάτων, καὶ εἰς ὃ εἶναι ἀνατεθειμένη ἡ ἐπιτήρησις τῶν προμηθειῶν καὶ ἡ διανομὴ τῶν πολεμοφοδίων. Τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τοῦ συντάγματος εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ συμβουλίου τούτου, τὸ ὁποῖον, τῇ διαταγῇ τοῦ συνταγματάρχου, πληρώνει ἀπάσας τὰς δαπάνας, ὡς μισθὸν, προμηθείας, ἀγῶμα ἵππων, μετακινήσεις κτλ. Ἐκαστὸν τάγμα ἔχει ἐν ὑποταμίῳ ἐν ᾧ συγκεντροῦται τὸ ποσὸν τὸ ἀποστελλόμενον αὐτῷ ἐκ τοῦ κεντρικοῦ.

Ὑπάρχουσιν ἐν Μοστάρ δύο στρατώνες καὶ

μία μεγάλη πυριτιδαποθήκη, ἐν ᾗ φυλάσσονται ὅπλα καὶ βόμβαι ἀπόθετοι.

Τὸ ὄλον τῶν ἐν Ἐρζεγοβίνη σταθμευόντων στρατευμάτων συνίσταται ὡς ἑξῆς:

1) Δεκατρία τάγματα πεζικοῦ κατὰ μέσον ὄρον ἐξ 600 ἀνδρῶν ἕκαστον ὑπὸ ἓνα ταγματάρχην.

2) Δύο τάγματα ὄροφυλακῆς ἐξ 700 ἀνδρῶν ἕκαστον. Ταῦτα εἶναι κλιμακῆδόν τοποθετημένα ἐπὶ τῶν Δάλματικῶν καὶ Ἐρζεγοβινακῶν μεθοριῶν. Εἰ καὶ ἀντεκατέστησαν τοὺς παλαιούς θακίβουζοῦκ, δὲν εἶναι ὅμως καὶ κρείσσονα τούτων. Προωρίσθησαν δὲ ἰδίως ἵνα βοηθῶσιν τὰ τελωνεῖα καὶ ἐπιτηρῶσι τὰς κινήσεις τῶν γειτόνων.

3) Ἐξ καὶ ἡμίσεια κανονοστοιχίαι, διανεμημένα ἐπὶ τῶν κυριωτέρων γρατιωτικῶν σταθμῶν.

4) Μία καὶ ἡμίσεια ἴλη ἵππικοῦ.

Ἐν συνόλῳ εἶναι 9,300 ἄνδρες, μετὰ 90 τηλεβόλων.

Πλὴν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων εἶναι καὶ χωροφύλακες (ζαπιτιές) 351 πεζοὶ καὶ 128 ἑφιπποί, ἧτοι ἐν συνόλῳ 479 ἄνδρες.

^{Ἐπιταὶ τὸ τίλοσ.}

ΦΩΣΦΟΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

Ἡ φωσφόρησις τῶν ὑδάτων τοῦ Ὀκεανοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκίνησε τὴν περιέργειαν τῶν φυσικῶν ἐνεκα τοῦ μεγαλείου τῆς. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ὀκεανοῦ πολλάκις κατὰ τὰς νύκτας βαθέος σκότους σπινθηροβολεῖ καὶ λάμπει καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, ὡς ἐὰν ἦτο κεκαλυμμένη μὲ ὑφασμα ἀργύρου ἐκπέμπον ἀπειρίαν ἠλεκτρικῶν σπινθῆρων. Εἰς ἄλλο σημεῖον πάλιν τὰ κύματα ἐκτυλίσσονται, ὡς παμμεγέθεις ὄγκοι διάπυροι ἐκ θείου καὶ ἀσφάλτου. Ἄλλοτε ἡ θάλασσα φαίνεται ὡς ἐκ γάλακτος, τῆς ὁποίας τὸ πέρασ χάνεται εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος. Πολλοὶ περιγράφουσιν ἐνθουσιωδῶς τοὺς φωτοβόλους ἀστέρας, οἵτινες κατὰ χιλιάδας φαίνονται ἀναπηδῶντες ἐκ τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης, πολὺ ὠραιότερους τῶν λαμπροτέρων πυροτεχνημάτων μας. Ἄλλοτε πάλιν βλέπει τις ὄγκους διαπύρους περιστρεφομένους ὑπὸ τὰ κύματα, ὡσεὶ παμμεγέθεις ἐρυθρὰς ἐκ πυρὸς σφαίρας, ἢ νέφη φωτοβόλα ὡσεὶ ἐκ φωσφόρου, πλανώμενα ὑπεράνω τῶν κυμάτων ἐν μέσῳ βαθέος σκότους. Ἐνίοτε ὁ Ὀκεανὸς φαίνεται κεκαλυμμένος μὲ ἐπενδύτην ἐκ φωτὸς ἀεικινήτου καὶ κυματίζοντος ὀφροειδῶς. Εἰς τὰς θαλάσσας μας ὅταν ταξεῖδεύη τις μὲ πλοῖον, τὸ ὁποῖον ὠθεῖ οὐρίος ἄνεμος, βλέπει πολλακίς μυρίας φλόγας ἐρυθρὰς καὶ κυτὰ ἐκ τοῦ σκάφους ἀναπηδῶσας, ὁσάκις τοῦτο διασχίζει τὰ κύματα καὶ ἐξέρχεται τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑδάτος ἢ ὅταν δελφίνες μακρόθεν παίζουσι καὶ διασχί-

ζουσι τὴν θάλασσαν, ἀφίνουσι ἴχνη τῆς διαβάσεώς των διὰ σπινθηροβολούντος καὶ ἐντατικοῦ λευκοῦ φωτὸς.

Ἡ πρωτίστη αἰτία, κατὰ τὸν Οὐμβόλδον, τοῦ ποικιλοχρόου τούτου φωτὸς εἶναι ἀπειρία θαλασσίων μικροσκοπικῶν ζωῶν πεπρωκισμένων διὰ φωσφορήσεως. Διὰ τοῦ μικροσκοπίου καθωρομένη ἐν τῷ σκότει σταγῶν θαλασσίου ὑδάτος, παρουσιάζει ἀπειρίαν τοιαύτην ζωῶν λαμπυρίζοντων, ὧν τὸ μεγαλύτερον δὲν ὑπερβαίνει τὸ $\frac{1}{10}$ τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου. Ὅταν τὰ ζωῶνα ταῦτα δὲν ἀναδίδουσι πλέον φῶς, ἀρκεῖ ν' ἀναμίξη τις ὀλίγον οἰνόπνευμα εἰς τὴν σταγόνα τοῦ ὑδάτος, ὅπως ἐρεθιζόμενα φωσφορήσωσιν ἐκ νέου.

Ἄτερος φυσιοδίφης, διῦλισας ἐπανεληλυμμένος θαλάσσιον ὕδωρ, ἀπεχώρισε τὰ ζωῶνα ταῦτα, ὧν 4 ἑκατομμύρια ἐχώρου εἰς ἓν κυβικὸν ἑκατοστόμετρον. Δύναται δὲ νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἠλεκτρισμοῦ πεπληρωμένα νέφη, τὰ τὰς ἀστράπας καὶ τοὺς κεραυνούς παράγοντα.

TIM. A. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΗΘΙΚΟΣ;

Ὡς ἠθικὸς ἄνθρωπος θεωρεῖται ἐκεῖνος, ὅστις, ἀφ' οὗ σταθμίσας πράξιν τινα εὖρεν αὐτὴν δικαίαν, πράττει αὐτὴν μόνον καὶ μόνον διότι βλέπει ὅτι ὀφείλει νὰ τὴν πράξῃ, καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἶνε δικαία.

V. COUSIN.

ΕΠΙ ΤΩΙ ΘΑΝΑΤΩΙ ΤΟΥ ΤΕΚΝΟΥ ΤΗΣ Κ^α...

Μὴν κλαῖς, καὶ εἰν' ἀγγελόπουλο,
Δὲν ἦτανε παιδί σου
Ἐνὸς μὲ τ' ἄλλα ἐχόρευε
Παιδιά τοῦ Παραδείσου,
Τὸ μαῦρο ἐπαραστράτησε,
Ἐ τὰ σύγνεφα ἐπλανήθη,
Καὶ σῶπεσε ἔς τὰ στήθη.

Καὶ ὁ Πλάστης ἴσάν δὲν ἄκουσε
Τ' ὠραῖό του τὴ τραγοῦδι,
Ἐάν εἶδε, ἀφοῦ τὰ ἐμέτρησε,
Πῶς λείπει ἐν ἀγγελοῦδι,
Ἐστειλ' εὐθὺς κάτω ἔς τὴ γῆ
Νὰ πάσουν τὸ παιδί του,
Καὶ τώρα εἶναι μαζὴ του.¹

Κλασσικὸς (-ή, -ὸν), λέξις κοινὴ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, σημαίνει ἐξαιρετός, ἀξίολογος, ἐντελής, διὸ καὶ μιμητῶσεως ἄξιος κυρίως δὲ εἶνε λέξις λατινικῆ. *Classici* ἐλέγοντο ἐν Ῥώμῃ οἱ εἰς τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκοντες πολῖται κατὰ τὴν ὑπὸ Σερούτου Τουλλίου γενομένην διαιρέσιν τῶν πολιτῶν εἰς κλάσσεις (*classes*), ἧτοι τάξεις, ὀρισθεισῶς κατὰ *τίμημα*. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ἡμέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου δὲν συνετέλεσαν ὁμοίως πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ τὰ μὲν μᾶλλον τὰ δὲ ἦττον, διεκρίθησαν ὑπὸ τῶν νεω-